

УДК 342.1:351.74

Валентина Володимирівна КРИЖНА,

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем
протидії злочинності Національної академії внутрішніх справ (м. Київ);
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0402-4224>*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНЕЗИСУ ПРАВООХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

У сучасному світі велика увага приділяється проблемі функцій держави. Її вирішення має як теоретичне, так і практичне значення. Адже, це дозволяє подивитись на державу не лише з боку її форми, внутрішньої будови і змісту, але й під кутом різноманітності її діяльності і функціонування. Через функції можливо визначити характер діяльності країни, правильність вибору нею пріоритетів розвитку, рівень її організованості та ефективності.

В «Енциклопедії державного управління» зазначено, що «функції держави – взяті в комплексі основні напрями або види внутрішньої і зовнішньої діяльності держави, що виражають і конкретизують її сутність та призначення в суспільстві, цілі й завдання державного управління. Головні завдання і цілі держави на тій чи іншій стадії розвитку зумовлюються економічними, політичними та соціальними умовами в суспільстві» [1].

Правоохоронну функцію сучасної української держави можна упевнено віднести до головних, основних функцій, оскільки вона, перш за все, забезпечує виживання, або збереження, суспільства як цілісності. У зв'язку з цим можна погодитися з Г. Елінеком, на думку якого метою держави є захист об'єктивного права, тобто забезпечення правопорядку. Змістом правоохоронної функції для правової демократичної держави є визнання та практичне здійснення прав і свобод людини та громадянина, гарантування їх захисту.

Правоохоронна функція є провідною у системі внутрішніх функцій держави і передбачає гарантований захист прав і свобод громадян через встановлення ефективного правового порядку, забезпечення законності, захист суверенітету, територіальної цілісності, національної безпеки і державного кордону.

У правовій літературі підхід до питання про зміст правоохоронних функцій надто спрощений. На думку І. Лаврінчук, правоохоронна функція передбачає охорону кожного члена суспільства від несправедливого ставлення інших осіб [2, с. 99]. В. Осадчий вважає, що правоохоронна функція – це гарантування функціонування суспільних відносин, урегульованих правом [3, с. 71, 72].

На думку І. Сажнева правоохоронна функція – це напрям діяльності держави, що виражає її сутність на даному історичному етапі, спрямований на вирішення основних завдань із забезпечення охорони конституційного ладу, прав та свобод громадян, законності й правопорядку, всіх установлених і врегульованих правом суспільних відносин, і здійснюється у відповідних формах та особливими методами [4, с. 73–81].

Зазначимо, що сучасна держава має не одну правоохоронну функцію, як вважає більшість науковців, а декілька – внутрішні та зовнішні правоохоронні функції. До внутрішніх належать: охорона прав і свобод людини; функція забезпечення правопорядку. До зовнішніх правоохоронних функцій слід віднести участь держави в охороні прав і свобод людини на міжнародній арені та участь держави у підтримці міжнародного правопорядку.

Взагалі, питання віднесення функції охорони правопорядку до складу функцій держави ще не отримало однозначного трактування в науковій літературі й залишається дискусійним. Специфіка наукових суперечок за цією тематикою визначається, перш за все, наявністю двох абсолютно протилежних наукових позицій, а саме: ряд дослідників вважають, що належність зазначеної функції до складу функцій держави є проявом об'єктивної реальності. Інші науковці заперечують самостійність даної функції та характеризують її як загальний феномен, що «розподілений» між іншими функціями держави.

А. Черданцев зазначає, що «функція охорони правопорядку є однією з основних функцій держави, яка виникає одночасно із виникненням держави, оскільки порядок у суспільстві є неодмінною умовою нормального існування і розвитку як суспільства в цілому, так і самої держави» [5, с. 115]. Г. Туманов також дійшов висновку про те, що «однією з основних об'єктивно

необхідних функцій держави є охоронна функція, що реалізується складною системою правозастосовчих і правоохоронних органів» [6, с. 17].

Своєю чергою, Л. Каск зауважує, що «правопорядок є, з одного боку, результатом законодавчої форми діяльності держави, а з іншого боку – найважливішим засобом здійснення усіх (хоча й різною мірою) функцій держави. Отже, інститут охорони правопорядку ані повністю, ані, тим більше, частково не можна розглядати як самостійну функцію держави» [7, с. 45].

Отже, якщо говорити хоча б про те, звідки виникає правопорядок, тоді необхідно зазначити, що нормативний “продукт” законодавчих органів виявляє лише одну сегментну складову процесу формування правового порядку, тому що важливими суб’єктами тут виступають, наприклад, Президент й органи виконавчої влади, які також беруть участь у правотворчості.

Визначальною ознакою існування тієї або іншої функції є наявність чітко визначеного об’єкта впливу. Саме об’єкт впливу визначає якісну відокремленість функції, її самостійний статус. Загальним об’єктом досліджуваної функції є суспільні відносини, що складаються в правовій сфері.

Закономірним буде твердження про те, що родовим об’єктом розглянутої функції є саме правовий порядок (правопорядок), який можна визначити як основу на праві організацію громадського життя, що відображає якісний стан перманентної урегульованості й упорядкованості системи суспільних відносин, у рамках якої суб’єкти дотримуються правомірної поведінки.

Зона функціонування правопорядку обмежена, тому що певна частина громадського життя не має потреби в правовій регламентації. У цьому контексті правопорядок можна розглядати як елемент загальної системи суспільних відносин, що складається під впливом нормативного регулювання, тобто як частину суспільного порядку.

Незважаючи на те, що правопорядок уособлюється в правовідносинах, його не можна звести до їх простого підсумовування, натомість його слід розглядати як об’єктивний, що не залежить від свідомості окремого індивіда, підсумковий результат сукупності дій суб’єктів із реалізації правових норм. В. Борисов, підкреслюючи взаємозалежність правовідносин і правопорядку, справедливо зауважує, що правопорядок не існує без правовідносин. Однак для наявності сукупності правовідносин достатньо, щоб суспільні відносини були врегульовані правовими нормами, тобто щоб для учасників цих відносин були передбачені «якісні» закони [8, с. 533]. Отже, для існування правопорядку, крім цього, необхідна гарантована можливість реалізації суб’єктивних прав і забезпечення виконання юридичних обов’язків.

Правопорядок є тим поняттям, що охоплює найбільшу кількість об’єктів правової охорони держави, але не характеризує цей напрям діяльності загалом. Категорії правопорядку, прав та свобод громадян, прав власності тісно пов’язані між собою, доповнюють одна одну й не можуть розглядатися як самостійні функції. Вони складають зміст єдиної функції держави, що, на нашу думку, має визначатися як правоохоронна функція держави.

Отже, правоохоронна функція держави полягає у забезпеченні охорони конституційного ладу, прав і свобод громадян, законності і правопорядку, довілля, встановлених і регульованих правом усіх суспільних відносин. Вона була притаманна державі завжди і є однією з провідних у її діяльності. Завдяки саме цій функції забезпечується існування, благополуччя самого суспільства, особистості в ньому.

Список бібліографічних посилань

1. Ковбасюк Ю. В., Михненко А. М. Функції держави / Енциклопедія державного управління : у 8 т. Т. 1 / Нац. акад. держ. управління при Президенті України ; наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ : НАДУ, 2011. С. 995.
2. Лаврінчук І. П. Обставини встановлення правового статусу державного службовця. *Право України*. 1999. № 9. С. 98–102.
3. Осадчий В. І. Правоохоронні органи як суб’єкти кримінально-правового захисту. *Право України*. 1997. № 11. С. 71–75.
4. Сажнев І. В. Деякі питання щодо визначення поняття правоохоронної функції держави. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2000. № 4. С. 73–81.
5. Черданцев А. Ф. Теория государства и права : учеб. М. : Юрайт-М, 2002. 432 с.
6. Туманов Г. А. Теоретические проблемы научной организации управления в органах внутренних дел : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. М., 1974. 32 с.
7. Каск Л. И. Функции и структура государства / отв. ред. Д. А. Керимов. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1969. 65 с.
8. Борисов В. В. Правовой порядок // Общая теория государства и права: академический курс : в 2 т. Т. 2: Теория права / под ред. М. Н. Марченко. М. : Зерцало, 1998. С. 20.

Одержано 04.04.2019